

Олена Петраускас

здобувач

Інститут історії України НАН України
01001, Україна, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4
E-mail: Draconica1991@gmail.com

ПОЛІТИКА «ПОЗИТИВНОЇ ДІЇ» ЩОДО АФРОАМЕРИКАНЦІВ У США: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

У статті досліджуються передумови, основні етапи та процес еволюції політики «позитивної дії» у США в др. пол. ХХ ст. — на поч. ХХІ ст., висвітлюються особливості її застосування щодо афроамериканського населення. Здійснюється аналіз урядових документів, що стали основою нового підходу американської влади щодо расового питання. Ідея «позитивних дій» розвивалася американськими інтелектуалами, громадськими діячами та політиками впродовж ХХ ст. і створила фундамент для цілеспрямованого національного внутрішньополітичного курсу. Політика «позитивної дії», реалізована у др. пол. ХХ ст., стала комплексом урядових заходів, спрямованих на розв'язання внутрішніх суспільно-політичних проблем, пов'язаних із афроамериканською громадою. Складність, суперечливість та багатогранність расових взаємовідносин у США зумовили активну наукову та суспільну дискусію щодо необхідності такої політики. У статті звертається увага на успішні приклади застосування «позитивної дії» щодо темношкірого населення США у сфері працевлаштування та освіти. Аналізується роль цієї політики в подоланні проблем расових взаємовідносин в американському суспільстві на сучасному етапі. Порівнюються різні погляди щодо необхідності застосування політики «позитивної дії» до афроамериканців на сучасному етапі.

Ключові слова: афроамериканці, політика «позитивної дії», расові взаємовідносини у США, внутрішня політика США, соціальна політика американських урядів.

Olena Petrauskas
applicant
Institute of History of Ukraine
of the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Mykhailo Grushevskui Street Kyiv, 01001, Ukraine
E-mail: Draconica1991@gmail.com

AFFIRMATIVE ACTION POLICY TOWARDS AFRICAN AMERICANS IN THE US: HISTORICAL RETROSPECTIVE

The article examines the preconditions, the main stages and the process of evolution of Affirmative Action in the United States. Affirmative action is a set of laws, policies, guidelines, and administrative practices intended to correct any form of discrimination. These include government-mandated, government-sanctioned and voluntary private programs that tend to focus on access to education and employment, granting special consideration to historically excluded groups based on race, such as African Americans.

Affirmative Action idea was developed by American intellectuals, public figures and politicians during the twentieth century. The article also analyzes government documents that have become the basis of a new approach to US policy on racial issues. The idea of Affirmative action policies first emerged from debates over non-discrimination policies in the 1940s and during the Civil Rights Movement. These debates led to federal executive orders requiring nondiscrimination in the employment policies of some government agencies and contractors in the 1940s and onward, and to Title VII of the Civil Rights Act of 1964 which prohibited racial discrimination.

So, Affirmative action policy for African Americans in the US arose in the 1960s as a result of the movement of the black people for their rights. To overcome racial problems the United States Government was forced to introduce completely new course which aimed to prohibit discrimination against African Americans.

The article analyzes various approaches to Affirmative action towards African Americans. The complexity, controversy and versatility of racial relationships in the United States led to the active scientific and social debate about such a policy. Opponents of Affirmative action argue that these policies amount to reverse discrimination which entails favoring one group over another basing on racial preference rather than achievement, and many believe that the diversity of current American society suggests that affirmative action policies succeeded and are no longer required. In particular, policies adopting racial quotas or gender quotas have been criticized as a form of reverse discrimination.

Keywords: *African Americans, Affirmative Action, US racial relations, domestic US policy, social US policy.*

Політика «позитивної дії» (Affirmative Action) щодо афроамериканців у США постала у 1960-х роках унаслідок руху темношкірого населення, спрямованого на боротьбу за свої права. Для розв'язання расових проблем уряд Сполучених Штатів був змушений запровадити кардинально новий внутрішній курс, спрямований на подолання дискримінації щодо афроамериканців та заборону будь-яких її проявів. Головною метою такої політики стала поступова інтеграція темношкірого населення до американського суспільства шляхом надання широких преференцій у різних сферах суспільно-політичного життя.

Сьогодні історія застосування політики «позитивної дії» щодо темношкірого населення Америки налічує майже 60 років. Впливаючи на політичну, економічну, соціальну та духовну сфери життя суспільства, вона стала однією з найбільш полемічних тем в американській історії і продовжує бути такою навіть на сучасному етапі розвитку суспільно-політичних відносин у США.

Резонансні події останніх років у Сполучених Штатах особливо актуалізували проблему сучасного становища афроамериканського населення. На поч. ХХІ ст. американське суспільство сколихнуло расові конфлікти, що набули міжнародного розголосу. Так, у серпні 2014 року, в містечку Фергюсон (Міссурі) 18-річний афроамериканець був застрелений білим поліцейським під час спроби арешту, незважаючи на те, що не чинив опору. Це спричинило демонстрації і заворушення, більшістю учасників яких були члени місцевої афроамериканської громади¹. Ситуація загострилася, коли суд присяжних відмовився від звинувачень на адресу полісмена через відсутність складу злочину. Акції протесту щодо упередженого ставлення та перевищення службових повноважень по відношенню до темношкірих американців з боку правоохоронних органів відбулися в багатьох містах США, зокрема, 2015 року — в місті Балтимор (Меріленд)², 2016 року — в місті Шарлотт (Північна Кароліна). Для придушення обох виступів були застосовані підрозділи Національної гвардії США.

Відповіддю на протести афроамериканської громади стало посилення реакційних настроїв у суспільстві. Так, у серпні 2017 року в місті Шарлоттсвілл (штат Вірджинія) відбувся масштабний Марш «Об'єднаних правих». Серед протестувальників були прихильники расистських, ксенофобських та інших ультраправих поглядів. Акція завершилася конфліктом. Провідні політики США як з Демократичної, так і з Республіканської партії засудили цю політичну акцію, так само як і «ідеологію ненависті»³.

Однак реакція президента Дональда Трампа викликала різке засудження з боку критиків як «запізніла та неоднозначна» на тлі «загального тону його виборчої кампанії, побудованої на апеляції до ксенофобських настроїв середнього білого американця»⁴.

Наведені факти свідчать про глибоку вкоріненість проблем расових відносин усередині країни та продовження існування в американському суспільстві упередженого ставлення до расових груп, головним чином — афроамериканців. Дослідження причин, особливостей та наслідків політики «позитивної дії» у контексті розв'язання расових проблем видається значущим і актуальним для аналізу сучасного становища афроамериканців.

Відповідно, мета цієї статті — проаналізувати становлення та особливості політики «позитивної дії» та її роль у подоланні проблем расових взаємовідносин у США.

Джерельною базою дослідження є низка урядових документів, зокрема, президентські накази Ф.Д. Рузвельта, Дж. Кеннеді, Л. Джонсона, Дж. У. Буша та акти їхніх адміністрацій, що містяться в електронному архіві Білого дому. Також були використані матеріали діяльності Комісії з рівних можливостей у сфері зайнятості (The Equal Employment Opportunity commission), що зокрема включає рекомендації та поправки до основних федеральних законів. Окрему групу джерел становлять промови американських президентів др. пол. ХХ ст.

Історіографія проблеми представлена працями іноземних фахівців, насамперед, американських. Так, роботи дослідників В. Франчі, П. Габріеля і Б. Браннера⁵ висвітлюють причини виникнення «позитивної дії» і містять значну кількість статистичних даних. Дослідження соціологів Д.А. Байера, Р. Хесмеша, Г. Геріота⁶, присвячені проблемам «зворотної» (по відношенню до білої більшості) дискримінації (концепція нерівного ставлення щодо членів домінуючої «білої» групи) та шляхам її подолання. З моменту реалізації політики «позитивної дії» учені, що представляють різні наукові школи й дисципліни, ведуть дискусії про ефективність цих заходів, у результаті чого сформувалися позиції як «за», так і «проти».

Серед російських науковців проблема расової рівності вивчалась переважно з погляду правових (трудове право) та соціологічних аспектів. Зокрема, слід зазначити публікації і роботи російських авторів: С. Іллінської, О. Гулиної і В. Малахова⁷. Б.В. Ніколаєв досліджує правову протидію расовій дискримінації у вищій освіті США, А.Г. Беспалова⁸ — дискримінацію в міжнародному праві. Особливості політики «позитивної дії» також досліджувалися вченими Білорусії (Л. Каменкова, Л. Мурашко⁹). Слід зазначити, що більшість російських науковців використовують тер-

мін «позитивна дискримінація» для позначення політики США др. пол. XX ст. у расовому питанні. Проте, у Північній Америці замість загального терміна «позитивна дискримінація» (positive discrimination) використовується «позитивна дія» (affirmative action).

В українській історіографії Сполучені Штати досліджувались переважно в контексті історії міжнародних відносин, зовнішньої політики, українсько-американських міждержавних відносин та української діаспори в США. Вагомим є науковий доробок відомих українських дослідників С.В. Віднянського¹⁰, Б.М. Гончара, О.В. Потехіна, Н.Д. Городньої, Т.А. Грищенко, І.І. Погорської, Д.М. Лакішика, а також дослідників-американістів Т. Клиніної, М.С. Годлевського. В українській історичній науці конкретних досліджень, присвячених політиці «позитивної дії» щодо афроамериканського населення у США, на сьогодні немає.

Майже одночасно із заселенням вихідцями з Європи Американського континенту, на теренах сучасних США сформувалася окрема расова група насильно переміщених із Африки темношкірих людей. На відміну від європейських іммігрантів, що покинули свої домівки за власним бажанням, африканці були фізично відокремлені від власних соціокультурних коренів і, як зазначає Френсіс Фукуяма, «культурно знекровлені»¹¹. Назавжди втративши зв'язок зі своєю історичною Батьківщиною, темношкіре населення поступово перетворилося на невід'ємну, але найбільш дискриміновану частину американської соціально-економічної історії.

Після скасування рабства в сер. XIX ст. місце кількомільйонного афроамериканського населення в суспільстві США було чітко визначено новоствореною системою расової сегрегації. Вона діяла за принципом «окремі, але рівні» та була спрямована на «дублювання» всіх важливих соціальних інститутів для темношкірих: створення окремих «чорних університетів», військових частин, розселення афроамериканців у гетто, запровадження спеціальних громадських місць виключно для «кольорових».

Така політика спочатку здавалася американській владі досить вдалою, адже закривала багато проблемних питань та знижувала суспільну напругу. До того ж самі темношкірі користувалися перевагами такого «закритого», але «рівного» способу життя. Проте, за своєю сутністю сегрегація афроамериканців була черговим проявом дискримінації. Провідною ідеєю такої політики було практичне втілення расистської ідеології, що знайшла широку підтримку в американському суспільстві тих часів. Хоча темношкірі формально були зрівняні у правах із білими, вони залишалися осторонь глобальних американських суспільно-політичних та культурних процесів, були позбавлені рівноправного пред-

ставництва в державних структурах, залишалися людьми «другого сорту», були об'єктами цькування та жорстокості. Поодинокі випадки отримання афроамериканцями якісної освіти, кваліфікованої роботи, високих посад, зокрема в політичній сфері, залишалися радше виключеннями.

Проте, у сер. ХХ ст. американський уряд був змушений кардинально переглянути політику щодо расового питання. Саме рух афроамериканців за рівноправні можливості в усіх сферах суспільно-політичного життя, що досяг свого апогею в 1960-х роках, став головним каталізатором політичних змін.

Боротьба афроамериканців за права своїми масштабами, масовістю, широкою суспільною підтримкою всіх груп американського суспільства, різноспрямованістю та переважно ненасильницьким характером завдячує діяльності найвидатнішого темношкірого громадського лідера середини ХХ століття, Мартіна Лютера Кінга. Саме завдяки його наполегливій громадській праці завдання боротьби за права афроамериканців були виведені на якісно новий рівень.

Одночасно, у 1960-х роках соціологічна теорія мультикультуралізму стає принципом життя громадянського суспільства США, проникає в юридичну систему країни, перетворюється на складову частину правової культури і свідомості американських громадян. Своєю чергою, це вплинуло на трансформацію самоідентифікації афроамериканців. Вони почали усвідомлювати себе невід'ємною частиною американського соціуму, хоча в жодному штаті США вони й сьогодні не становлять більшості. Темношкіра спільнота постала як переважно єдина цілісність із власною соціокультурною різноманітністю. Лише досягнення політичного повноправ'я, можливості де-факто брати участь в усіх аспектах життя країни в ролі рівноправних суб'єктів-громадян США стало кінцевою метою афроамериканського руху за права.

Проте, з іншого боку, серед афроамериканців продовжувала існувати добровільна сегрегація, зумовлена особливостями їхнього становища в пер. пол. ХХ ст. Показова відокремленість від «білої Америки» ставала для них «захисним щитом» від дискримінації, а під час руху за громадянські права зумовила активізацію радикальних темношкірих течій.

Під впливом подій 1960-х років влада США визнала, що для регулювання расових взаємовідносин необхідно використати кардинально інший підхід. По відношенню до афроамериканців було застосовано якісно нову політику, метою якої була їх поступова інтеграція до американського соціуму. Урядом були створені спеціальні програми, спрямовані на гарантування громадянських прав з метою захисту від дискримінації. Це, зокрема, гарантії політичного представництва, підтримка різних форм

самоорганізації, заходи, що сприяють інтеграції афроамериканців до американського соціуму: надання субсидій для освіти, підтримка вже існуючих «Чорних коледжів». Така політика американського уряду, спрямована на забезпечення політичної повноправності представникам расових та етнічних груп суспільства, отримала назву «позитивні дії» (Affirmative Action).

«Позитивні дії» у широкому сенсі — це політика, спрямована на забезпечення переваг не лише для расових меншин, але й для інших дискримінованих груп населення — етнічних, релігійних, гендерних та ін.¹² Слід зауважити, що такі програми спрямовуються не лише на представників окремих груп, але й на гармонійний розвиток суспільства загалом. Історично, політика «позитивної дії» у США найактивніше застосовувалась у II пол. XX ст. для підтримки афроамериканців та обмеження привілеїв білих громадян чоловічої статі, які монополізували найпрестижніші робочі місця і впливові позиції в американському суспільстві.

Проте, сама ідея «позитивної дії» виникає задовго до руху за громадянські права в сер. XX ст. Проблема виправлення історичної несправедливості щодо афроамериканців піднімалась на державному рівні за часів Реконструкції Півдня й була пов'язана з аграрною реформою. Так, колишні раби у переважній більшості не мали засобів до існування, адже були позбавлені можливості працювати на високооплачуваній роботі через відсутність необхідних навичок та освітньої кваліфікації. Тому єдиним джерелом прибутку для них могла стати лише власна земля.

У 1865 р. серед афроамериканського населення була поширена так звана обіцянка «сорока акрів землі й мула»¹³, яку запропонував генерал Союзної армії США Вільям Текумсе Шерман у рамках проведення аграрної реформи на Півдні. Їй передувала низка дискусій між військовим міністром Едвіном М. Стентоном та радикальним республіканцем (фракція консервативної партії, що існувала у 1854–1877 роках) Чарльзом Самнером і аболіціоністом Таддеусом Стівенсом щодо перерозподілу колишньої землі плантаторів між звільненими темношкірими рабами. Слід зауважити, що при цьому генерал Шерман не був аболіціоністом та не підтримував тезу про «темношкіру рівність»¹⁴.

Ідея «справедливого» розподілу землі ґрунтувалася на офіційному документі, що мав назву Спеціальний польовий наказ № 15¹⁵ і був виданий генералом Шерманом 16 січня 1865 р. після його відомого «маршу до моря». Наказ передбачав конфіскацію в колишніх рабовласників 400 000 акрів (1600 км²) землі уздовж Атлантичного узбережжя Південної Кароліни, Джорджії та Флориди й розділення його на ділянки не більше 40 акрів (0,16 км²), на яких могли б оселитися приблизно 18 000 звільнених від рабства сімей та інших темношкірих, які проживають у цьому районі.

Запропоновані заходи також мали на меті подолати проблему десятків тисяч афроамериканських біженців, що приєдналися до маршу генерала Шермана в пошуках захисту та підтримки. Тому наказ мав характер тимчасового заходу і не передбачав юридичної передачі землі в постійну приватну власність. Проте, більшість звільнених рабів сприйняла цей наказ як переконання, що вони мають виключне право володіти землею, на якій працювали, і тому очікували, що отримають її після закінчення війни на законних підставах.

Видатний американський історик, історіограф, провідний сучасний спеціаліст із періоду Реконструкції, лауреат Пулітцерівської премії 2010 року Ерік Фонер у своїй праці «Реконструкція: незавершена революція Америки, 1863–1877 рр.» (1989) звертає увагу не лише на перший розділ документа, в якому вказані території, що мали бути передані темношкірим, але й на другий, в якому зазначається, що новостворені громади мають повністю керуватися виключно самими афроамериканцями: «... на островах і в населених пунктах, які потім буде створено, не буде жодної білої людини, окрім військових офіцерів і солдатів, яким для виконання обов'язків буде дозволено тут проживати. Єдине й ексклюзивне право на управління справами буде належати звільненим людям ... За законами війни та розпорядженнями Президента Сполучених Штатів темношкірий є вільним і має розглядатися саме з цих позицій»¹⁶. Революційність цієї ідеї важко переоцінити. Ерік Фонер зауважує: «У Південній Кароліні та Джорджії ця перспектива мала на меті перетворення Південного суспільства радикальніше, ніж це сталося після скасування рабства. Спробуйте уявити, наскільки кардинально інакше склалася б історія расових відносин у Сполучених Штатах, якщо б ця політика була запроваджена; коли колишні раби фактично мали б доступ до власності на землю, мали можливість бути економічно самодостатніми, будувати, накопичувати й передавати багатство»¹⁷.

Проте, на жаль, проект передачі землі не був втілений у життя через небажання влади радикально вирішити афроамериканське питання. Державна політика в епоху Реконструкції була спрямована на використання вільних темношкірих як дешевих некваліфікованих найманих робітників і не передбачала спеціальних програм земельної приватизації. Тому наказ В. Шермана був скасований восени того ж року президентом Ендрю Джонсоном (обійняв цю посаду після вбивства Авраама Лінкольна). Майже всі землі, виділені для афроамериканців під час війни, були повернуті колишнім власникам. Проте, невелика кількість темношкірих громад все ж отримала право власності на землю, як колективне, так і індивідуальне. Однак ця передача не була безкоштовною: більшість афроамериканців придбали землю за власний рахунок. Станом на

1910 рік земельна власність колишніх рабів у Південно-Західних штатах складала 15 000 000 акрів (6 100 000 га). Проте поглиблена фінансова рецесія початку ХХ ст. спричинила втрату багатьма афроамериканцями своїх наділів¹⁸. Такого роду заходи хоча і мали на меті елементарне виправлення історичної несправедливості по відношенню до темношкірих, але були поверховими і не сприяли якісному покращенню їхнього соціально-економічного становища.

Кінець ХІХ — початок ХХ ст. став періодом чергового сплеску популярності расистської ідеології у США. Це було зумовлено нездатністю як самих афроамериканців адаптуватися до нових умов життя, так і держави — результативно розв'язати расову проблему. Тому в цей час спостерігається наукове переосмислення ліберальними інтелектуалами місця темношкірих в американському суспільстві, актуалізуються пошуки шляхів вирішення афроамериканського питання.

Одним із перших до цієї проблеми звернувся американський журналіст та історик ямайського походження Джоел А. Роджерс (Joel A. Rogers), що став яскравим представником напрямку афроамериканських досліджень. На протигагу низці антропологічних, фізіологічних та психологічних псевдонаукових праць першої третини ХХ ст., він впродовж 1920–30-х рр. видав низку досліджень, метою яких стало розвінчання міфу про неповноцінність негроїдної раси («Хто ми, негри чи американці?» (1926), «Негри в Європі» (1930), «Негри в Європейській історії» (1931), «Видатні люди світу африканського походження» (1931), «100 дивовижних фактів про негрів із доказами» (1934), «Видатні світові темношкірі чоловіки та жінки» (1935)¹⁹. Він наводить свідчення про приналежність до темношкірих низки відомих політичних і культурних діячів від стародавнього світу до поч. ХХ ст. У своїх роботах науковець представив так звану теорію «Великої чорношкірої людини», що становить нарис досягнень видатних людей негроїдної раси. У його науковому доробку розкриваються непересічні факти про людей африканського походження з метою спростування расистських переконань щодо їхньої неповноцінності. Проте дослідник зробив деякі історичні неточності (зокрема, він додає до негроїдної раси постаті Езопа, Клеопатри і Ганнібала, Олександра Пушкіна, Олександра Дюма та ін.).

Дж.А. Роджерс у своїх працях також актуалізує проблему несправедливого ставлення американського суспільства до афроамериканців, які були позбавлені можливості вільно займатися фермерською діяльністю, незважаючи на задекларовані в конституційних поправках свободи. На його думку, обіцянка «40 акрів землі і мула» 1865 року все ж була першою спробою відшкодувати звільненим рабам їхню історичну долю. Таке рішення було досить радикальним для свого часу, адже перед-

бачались масові конфіскації колишньої приватної власності плантаторів Конфедерації і перерозподіл її серед колишніх темношкірих рабів. Дослідник зауважує, що ця ідея була сформована не представниками влади, а самими афроамериканцями. Так, генерал Шерман видав свій наказ після зустрічі в Саванні, штат Джорджія, з двадцятьма місцевими темношкірими лідерами, а також з американським військовим міністром Едвіном М. Стентоном. Саме під час переговорів, із рівноправним залученням до процесу темношкірих представників, було вироблено проект майбутнього наказу²⁰.

Остання праця Дж. А. Роджерса з афроамериканських студій видана 1965 року. Завдяки його дослідженням саму ідею «позитивної дії» було введено до наукового обігу. Це стало сміливим викликом дискримінаційній науковій та суспільно-політичній доктрині першої половини ХХ ст.

Термін «позитивні дії» вперше з'являється в урядових актах США 1935 року, у тексті Національного акта про трудові відносини, також відомого як Закон Вагнера 1935²¹ (запропонований Сенатором Робертом Фердинандом Вагнером), і жодним чином не був пов'язаний із афроамериканцями. Основна мета закону полягала в усуненні нерівності при укладанні трудового договору між роботодавцями та працівниками, які отримали можливість вільно об'єднуватись у профспілки, а також обирати модель і умови контракту. У разі дискримінації працівникам мали повернути відповідний статус у компанії за допомогою «позитивних дій»²². Автори закону вважали за доречне поширення практики колективних трудових договорів, які роботодавець був зобов'язаний укласти з представником трудового колективу — незалежною профспілкою. Документ відповідав меті Президента США Ф.Д. Рузвельта забезпечити економічні гарантії робітникам та іншим групам з низьким рівнем доходів. На думку влади, закон Вагнера мав призвести до зростання середнього доходу та стимулювати вихід з економічної депресії. Проте, цей документ був спрямований на захист лише білих працівників і профспілок і не захищав етнічні меншини, які не мали права створювати професійні об'єднання²³.

Отже, первинне застосування терміна «позитивної дії» у широкому розумінні впродовж 1930-х рр. мало небагато спільного з однойменною політикою щодо афроамериканців у др. пол. ХХ ст., але все ж допомогло визначити початковий ідейний напрямок, або принаймні, спробу звернути увагу на проблему несправедливого ставлення до афроамериканців. Так, програма «Нового курсу» Ф.Д. Рузвельта, зокрема, містила розділи про рівні можливості та зауваження, що не має бути жодної дискримінації на підставі раси, кольору шкіри або віросповідання. Справжнім натхнен-

ником «позитивних дій» 1930-х років став міністр внутрішніх справ Гарольд Ікес. За його діяльності запроваджено систему квот, за якою працевлаштувачі були зобов'язані влаштувати на роботу певну кількість афроамериканців, а також юридично закріплено рівну заробітну плату для жінок²⁴.

Американський історик Террі Андерсон у праці «Прагнення до справедливості: історія позитивної дії»²⁵ дає хронологічний відлік початку застосування такої політики з моменту реалізації «Нового курсу» Франкліна Рузвельта. Перші спроби створення рівних можливостей для представників різних етнічних груп він бачить у проектах, реалізованих Адміністрацією з громадських робіт, а також у створенні й діяльності Комітету з питань упорядкування найму на роботу. Однією з цілей цих організацій було збільшення кількості працівників з різних груп населення (зокрема представників расових і етнічних меншин) і ліквідація дискримінації на основі раси, віросповідання, кольору шкіри чи національного походження. Зокрема це стосувалося виробництв, що випускали продукцію оборонного призначення в період Другої світової війни.

Протилежний погляд на період президентства Ф. Рузвельта щодо місця «позитивної дії» у його політиці висловлює політолог Іра Кацнельсон у роботі «Коли політика позитивної дії була білою: недовомовлена історія расової нерівності в Америці у двадцятому столітті». Дослідниця стверджує, що всі ключові програми, реалізовані в період «Нового курсу» Ф. Рузвельта й «Справедливого курсу» Г. Трумена у 1930-х та 1940-х роках, мали глибоко дискримінаційний характер. Через політику, що навмисно виключала покоївок і сільськогосподарських робітників з урядових програм підтримки, розрив між темношкірими й білими американцями значно збільшився, незважаючи на післявоєнний період процвітання. Автор робить висновок, що в період Великої депресії і повоєнні роки політичні та економічні програми були так званою «білою політикою позитивної дії», спрямованою на поліпшення економічного становища білих, але не темношкірих американців²⁶.

У 1944 році новим президентом США був обраний Гаррі Трумен. За його наказом № 9808²⁷ був створений Президентський Комітет з громадянських прав. Метою діяльності нового органу було вивчення дискримінації і модернізація відповідного федерального законодавства. 1947 року Комітет опублікував свої висновки, згідно з якими «всі люди, що проживають на території США, є рівними й вільними у проявах «різності», адже від цих відмінностей між громадянами походить велика людська й національна сила Америки»²⁸. У цій доповіді Комісії наголошувалося на загальноамериканській проблемі — насамперед расовій дискримінації щодо основних свобод, особистої безпеки, доступу до осві-

ти, робочих можливостей та політичного представництва. Рекомендації Комісії були радикальними, закликали федеральну владу остаточно припинити прояви расової дискримінації і гарантувати рівність усіх рас перед законом: «Ми не можемо терпіти жодних обмежень індивідуума, що залежать від раси, кольору шкіри, релігії чи соціального статусу»²⁹. З метою виконання висновків Комісії адміністрація Г.С. Трумена виробила ліберальний законодавчий план для «наступного покоління», який майже через 20 років стане законом про громадянські права Ліндона Б. Джонсона.

29 червня 1947 року президент Трумен вперше виступив перед Національною асоціацією сприяння прогресу кольоровому населенню. Його промова стала виразним прикладом зміни ставлення влади до расових відносин. Президент обґрунтував свою позицію щодо громадянських прав так: «Америка досягла поворотної точки в довгій історії заходів з гарантування свободи і рівності для всіх громадян. Кожному американцю має бути гарантовано рівність у можливостях»³⁰. На його думку, федеральний уряд мав виступати в ролі «дружелюбного пильного захисника прав і рівності всіх американців».

Окрім забезпечення рівноправності, президент закликав до десеґрегації у збройних силах, заявивши, що «Упередження в будь-якому випадку є недемократичним феноменом, але в збройних силах, де всі люди однаково ризикують своїм життям, це особливо нестерпно»³¹. За часів Другої світової війни питання расової рівності у збройних силах США дійсно постало особливо гостро. Так, темношкірі американці брали активну участь у воєнних подіях в Європі, вбачаючи в знищенні нацизму не лише американські життєві інтереси, але й загальнолюдські. Кількість афроамериканців у збройних силах США в цей період помітно зростає. Так, станом на 1 серпня 1945 року у всіх родах військ налічувалося 1 030 265 темношкірих військовослужбовців, що становило приблизно 9% особового складу. Проте, близько 90% з них виконували службу на важких допоміжних роботах і лише близько 10% перебували у власне бойових частинах. До кінця Другої світової війни в армії США налічувалося 7768 темношкірих офіцерів, що становило менше 1% афроамериканських військовослужбовців, проти 11% серед білих. Більшість з них не отримувала військового звання вище рангу лейтенанта. Так, лише одному темношкірому було присуджено звання бригадного генерала (з 776 генералів армії США), а з 5220 полковників лише семеро були афроамериканцями³².

Постійні випадки расової сегрегації та дискримінації американських військовослужбовців спонукали головнокомандувача збройних сил союзників генерала Д.Д. Ейзенхауера видати 12 травня 1944 року наказ «Про

рівність можливостей і прав щодо служби й відпочинку кожного американського солдата незалежно від чину, раси, кольору шкіри й віросповідання»³³. Проте, висловлюючи позицію генералітету, 5 червня 1948 року Д. Ейзенхауер наполягав на проведенні політики ізоляції темношкірих в армії, стверджуючи, що «повне злиття» завдало б шкоди їх власним інтересам.

На флоті сегрегація дещо послабла 1944 року, адже на військові кораблі були зараховані кілька сотень темношкірих американців. Проте навіть наприкінці війни 95% афроамериканських моряків працювали на кухні, обслуговували їдальні, кают-компанії, були зайняті на підсобних роботах. Багато темношкірих учасників воєнних дій отримали ордени й медалі, але жоден не був нагороджений «Медаллю Пошани» (за Громадянську війну цю нагороду отримав 21 афроамериканець, за іспаноамериканську війну — 7)³⁴.

Після війни афроамериканці, що боролися проти расизму на світовій арені, продовжували зазнавати утисків і переслідувань на рідній землі. Особливо жорсткі випадки траплялися в Південних штатах, де більшість населення складала саме темношкірі. Так, у березні 1943 року на вулиці міста Літл-Рок (Арканзас) поліцейським був убитий сержант-афроамериканець, а у Джентревелі (Міссісіпі) у День пам'яті загиблих військовослужбовців шериф застрелив на вулиці темношкірого солдата.

У виступах активістів-учасників рухів за заборону расової дискримінації актуалізувалася теза, що переслідування за кольором шкіри — ганьба Америки, і це не відрізняється від теорії та практики нацизму. Особливо радикально була налаштована афроамериканська військова молодь, що отримала на фронтах Другої світової війни бойове хрещення, воюючи проти расизму.

Саме за президента Г.С. Трумена відбувся перегляд військового законодавства США. Так, 1948 року було прийнято акт Загальної військової повинності (SelectiveServiceAct), ще відомий як Акт Ельстона (ElstonAct). Цей документ унормовував діяльність загального військового обліку та, зокрема, передбачав заборону сегрегації у нових післявоєнних збройних силах Сполучених Штатів: «Ніщо не може бути більш трагічним для майбутніх відносин громадян і єдності нашої нації, ніж силові структури, в яких підкреслюються расові відмінності»³⁵. У 1948 році також був виданий президентський наказ № 9981³⁶ — «Про створення президентського комітету з рівних відносин та можливостей у збройних силах». Метою новоствореної структури в Міністерстві оборони США була повноцінна інтеграція в усіх частинах армії.

Завдяки цілеспрямованій антидискримінаційній політиці расова сегрегація у збройних силах США поступово зникла. Так, у 1953 році залишилося лише 88 дрібних підрозділів, що склалися виключно з

темношкірих. В американських військах у Західній Європі 83% афроамериканських бійців уже служили в інтегрованих частинах, а в Японії і країнах Тихого океану всі вони були інтегрованими.

Президент Трумен продовжив антидискримінаційну політику також і в трудовому законодавстві, посиливши контроль за її виконанням. Президентський наказ № 9980³⁷ під назвою «Правила, що регулюють практику працевлаштування» встановлював справедливе працевлаштування в міських відомствах федерального рівня. Наказ № 10308³⁸ «Про поліпшення заходів для контролю за виконанням забезпечення заборони дискримінації федеральних контрактів» створював спеціальний комітет, відповідальний за забезпечення того, щоби всі працедавці, які співпрацюють з федеральним урядом, дотримувалися всіх законів і правил, виданих Конгресом, а також вищезгаданим комітетом.

Результативність політики десегрегації в армії набула особливого значення під час передвиборчої кампанії кандидата від республіканців генерала Д.Д. Ейзенхауера. Він був змушений рахуватися із невирішеними проблемами расових взаємовідносин. Виступаючи 2 листопада 1952 року зі своєю передвиборчою програмою, Д. Ейзенхауер першочергово пообіцяв «служити інтересам усіх американців, незалежно від раси»³⁹. А 9 квітня 1952 року конгресмен Клейтон Пауел для демонстрації відданості обіцянкам порадив генералу Ейзенхауеру «негайно дати вказівку сенатору Лоджу (керівникові передвиборчої кампанії) включити афроамериканця у передвиборчий штаб»⁴⁰.

Попри свої, з першого погляду, ліберальні заяви, новообраний президент під час передвиборчої кампанії не давав темношкірим американцям жодних конкретних обіцянок щодо припинення сегрегації де-факто та поліпшення умов їхнього життя. Навпаки, каденція Д. Ейзенхауера ознаменувалася різким загостренням расових суперечок, що переросли в серйозні конфлікти. Так, після рішення Верховного суду 1954 року про десегрегацію у школах та наступних виступів із застосуванням федеральних військ для їх придушення ситуація лише ускладнювалася. Суспільне напруження досягло свого піку 1955 року, коли у м. Монтгомері (штат Алабама) почався бойкот сегрегованих автобусів, що тривав 381 день поспіль. Керівником афроамериканської акції непокори був 27-річний пастор баптистської церкви Мартін Лютер Кінг.

Таким чином, у сер. ХХ ст. расова дискримінація у США не лише продовжувала існувати, незважаючи на гучні заяви президентів та окремі законодавчі ініціативи, але й набирала обертів. Президенту Д.Д. Ейзенхауеру не вдалося ефективно розв'язати проблему расових взаємовідносин у країні, зокрема, й у сфері трудових відносин. Так, створений 1953 року Комітет з державних контрактів мав контролювати процес десегрегації на робочих місцях. Проте, очолюваний віце-президентом Р. Нік-

соном, він не досяг жодних результатів, адже фактично поклав усю відповідальність за десегрегацію виключно на керівників окремих компаній та корпорацій.

На розвиток расових взаємовідносин у США вплинули зміни на світовій арені на початку 60-х рр. ХХ ст. У світі з'явилося понад 70 нових незалежних держав, і лише 1960 року в Африці було утворено 17 з них. Народи, що в переважній більшості перебували на дуже низькому рівні економічного розвитку, брали свою долю у власні руки й успішно будували нове життя. Водночас 20-мільйонне афроамериканське населення найрозвиненішої держави світу було вимушене боротися за елементарні людські права.

Непоследовність внутрішньої політики з усунення сегрегації, посилення расистської реакції та провал расової політики загалом спричинили шквал нищівної критики з боку наступного президента США Дж.Ф. Кеннеді. Незважаючи на законодавчі ініціативи, прийняті його попередниками, проблема расових взаємовідносин де-факто не була подолана.

Саме за часів президентства Дж. Кеннеді політика «позитивної дії» у США офіційно постала як один із заходів, спрямованих на ліквідацію нерівності й дискримінації щодо расових та етнічних груп країни. За указом президента Джона Кеннеді № 10925⁴¹ від 1961 року організації, які виконували державні замовлення, зобов'язувалися вживати всіх необхідних заходів для усунення дискримінації своїх працівників на основі раси, віросповідання, кольору шкіри чи національного походження. Працедавець мав застосовувати політику «позитивних дій» для гарантії того, що до всіх працівників при наймі та виконанні своїх обов'язків будуть ставитись рівно. Ті працедавці, що не дотримувалися або порушували указ президента, каралися розірванням державних контрактів і недопущенням до державних посад у майбутньому. Адміністрація не вимагала обов'язкового застосування особливих переваг або визначених квот для етнічних меншин, але передбачала расово-нейтральне ставлення під час найму на роботу для припинення трудової дискримінації. Документ також зобов'язував державних працедавців «переглянути і порекомендувати додаткові кроки для міністерств і відомств для поглиблення національної політики щодо боротьби з дискримінацією». За цим наказом також було створено Президентський комітет з рівності трудових можливостей, який очолив віце-президент Ліндон Б. Джонсон.

У червні 1963 року Президент Кеннеді продовжив свою політику «позитивних дій», видавши наказ № 11114⁴². Він доповнював попередній, наголосивши, що метою «політики США є заохотити скасування трудової дискримінації за допомогою позитивних дій». За цим документом, всі федеральні фонди (гранти, профспілки та ін.), що були одержувачами

бюджетних коштів, зобов'язані виконувати державну політику «позитивних дій» у трудових відносинах.

Таким чином, виконавчі накази президента Дж.Ф. Кеннеді сформували ґрунтовну правову базу для припинення дискримінації афроамериканців у трудових відносинах. Проте, президенту Кеннеді не вдалося розв'язати багато проблем Національної асоціації сприяння розвитку кольорових людей (НААСР) та інших правозахисних організацій щодо дискримінації у громадських приміщеннях, житлових будинках, державній зайнятості та зайнятості приватного сектору в тих компаніях, що не мали контрактів із федеральним урядом. В умовах поширення випадків насильства над афроамериканцями на Півдні США, а також тиску з боку лідерів боротьби за громадянські права, Дж. Кеннеді звернувся до Конгресу з проханням прийняти «законопроект про громадянські права століття». Цей документ мав забезпечити рівноправ'я для всіх де-факто, а також права та рівний доступ для всього населення США у громадських приміщеннях і на робочих місцях.

Однак, запропонований президентом Кеннеді законопроект про громадянські права був занадто радикальним для Конгресу, який у той час контролювався переважно південними демократами. І лише після вбивства президента в листопаді 1963 року колишньому віце-президенту Ліндону Б. Джонсону вдалося переконати Конгрес прийняти Акт про громадянські права. Проте, у новій політики все одно було багато противників. Сенатор Джеймс Істленд (Міссісіпі) переконливо заявив, що законопроект буде дискримінувати білих людей: «Я знаю, що станеться, якщо буде вибір між наймом білої людини або наймом афроамериканця, якщо обидва мають рівну кваліфікацію. Я знаю, хто отримає роботу. Це буде не біла людина»⁴³. Саме через такий спротив низка положень законопроекту були змінені, зокрема було вилучено норму про застосування расових квот при працевлаштуванні.

Незважаючи на деякі пом'якшення під час слухань у Конгресі, Акт про громадянські права 1964 року був всеосяжним та ґрунтовним. Окрім трудової сфери, він заборонив дискримінацію в громадських місцях, транспорті, театрах, мотелях, лікарнях, бібліотеках, автозаправках, парках і ресторанах. До того ж, прописувалась норма, що уповноважила уряд утримувати федеральні кошти зі шкіл, що не підтримували рішення Верховного Суду про десегрегацію навчальних закладів по справі Брауна 1954 року.

Акт про громадянські права 1964 року⁴⁴ містив 11 розділів. Найважливіші норми щодо «позитивних дій» містили Розділ VI та VII. Так, Розділ VI охоплює заборону дискримінації у програмах, що фінансуються з федерального бюджету, а в Розділі VII розглядається дискримінація у

сфері зайнятості в усіх великих і середніх приватних компаніях. З метою контролю над порушеннями цього розділу Конгрес США створив Комісію із забезпечення рівних можливостей для працевлаштування (ЕЕОС), але повноваження для виконання цієї роботи не були прописані. У 1965 році Міністерство праці створило Управління федерального контролю за дотриманням контрактів (OFCC, згодом реорганізоване і перейменоване в Управління федеральних програм дотримання контрактів, OFCCP), якому було доручено регулювати федеральні гранти, позики й контракти.

Хоча Розділ VII вимагав від роботодавців і посадових осіб лише припинити дискримінацію в будь-якій прийнятній для них формі, в поєднанні із виконавчими розпорядженнями й ключовими адміністративними та судовими рішеннями він заклав основу для більш потужних заходів «позитивних дій».

За думкою Ліндона Джонсона, втілення в життя «американської мрії» має бути пов'язане з політикою надання раніше непривілейованим групам суспільства переваг в отриманні освіти та працевлаштуванні. Фокусуючись насамперед на сфері освіти й робочих місцях, політика реалізації закону «позитивної дії» вимагала активних заходів щодо забезпечення представникам афроамериканського населення можливостей у питаннях просування по службі, збільшення заробітної плати, кар'єрних переваг, зарахування в освітні установи, надання стипендій, фінансової допомоги — всього того, що довгі роки вважалось привілеєм білого населення. Незважаючи на серйозність і ґрунтовність зафіксованих у законі заходів, «позитивна дія» ще не розглядалася американським урядом як довготривала політика. Скоріше, вона була так званим «ігровим майданчиком особливого рівня», на якому з часом мало бути досягнуто консенсусу з расових питань.

Проте, саме президенти Ліндон Джонсон та Річард Ніксон перейшли від політики «м'яких» програм «позитивних дій» (що просто вимагали від роботодавців приймати людей з дискримінованих груп) у бік більш «сильної» політики. Вона передбачала вимогу для компаній, що мають бізнес з федеральним урядом, скласти статистичні дані про расу їхніх співробітників, з метою продемонструвати відповідність закону. Згідно з цими вимогами відбувся перехід від рівних можливостей, визначених у законодавстві про громадянські права, до акценту на рівні (або пропорційні) результати. Так, у червні 1965 року президент Ліндон Джонсон під час виступу в Університеті Говарда зазначав: «Це наступний і глибший етап битви за громадянські права. Ми прагнемо не просто до свободи можливостей, не лише до справедливості, але до проявів та перемог людських здібностей; рівність не як право і теорія, а рівність як право і результат»⁴⁵.

Також у 1965 році Л. Джонсон видав розпорядження 11246⁴⁶, в якому підтверджується підтримка порядку 1961 року Кеннеді, який зв'язує дотримання громадянських прав із вимогами «позитивних дій».

Після кривавих расових заворушень в Ньюарку і Детройті влітку 1967 року президент Джонсон видав наступне розпорядження № 11365⁴⁷, за яким була створена Національна консультативна комісія з громадських заворушень, відома як Комісія Кернера (голови, Отто Кернера, губернатора штату Іллінойс). Комісія складалася з білих та поміркованих темношкірих. Метою її діяльності стало дослідження причин та вироблення запобіжних заходів від відкритих расових конфліктів.

Цікавим є те, що найпотужніший механізм із забезпечення дотримання «позитивних дій» — запровадження расових квот — відбулося за часів правління консервативного президента Річарда Ніксона. Ухвалення цих програм відбулось на початку 1970-х років, коли адміністрація президента схвалила «Філадельфійський план» (1969)⁴⁸. Штат Філадельфію було обрано через безпрецедентний спротив профспілок й будівельної індустрії як найзапекліших противників законів про рівні можливості. Вони відкрито виступали за те, щоб залишити афроамериканців «у замкнутому колі», як заявив заступник Міністра праці Артур Флетчер. Міністерство праці США (USL) згодом випустило наказ № 4, який вніс поправки до виконавчого наказу Л. Джонсона № 11246, поширивши квотні функції «Філадельфійського плану» на всіх приватних підприємців, що ведуть бізнес із федеральним урядом. Тепер їм необхідно було встановити плани і обсяг найму «недовикористовуваних» людей з дискримінованих груп і продемонструвати «сумлінні зусилля» для задоволення квотних програм. Як стверджував президент Р. Ніксон: «Ми не будемо нав'язувати систему квот, але будемо вимагати від федеральних підприємців виконувати «позитивні дії» з метою підвищення кількості осіб з різних етнічних груп у сфері праці»⁴⁹. Хоча це і не було жорсткою системою квот, вимога планів та обсягів була орієнтована на результати, що практично не відрізнялося від системи квот. Співробітники Міністерства праці підтримали новий підхід як спосіб припинити дискримінацію в економічних відносинах і забезпечити позитивні результати для раніше виключених груп. За допомогою «Філадельфійського плану» адміністрація Р. Ніксона сформувала своє власне визначення «позитивних дій», що нарешті стали офіційною політикою уряду США.

Поступово «позитивні дії» із нечіткої визначеної концепції еволюціонували у набір правових норм та юридичної практики. Перехід від «слабких» до «сильних» методів із забезпечення дотримання нової політики був значною мірою результатом не законодавчих актів, а рішень, прийнятих у виконавчій гілці федерального уряду і у федеральних регулюючих органах, зокрема, Міністерстві праці, Охорони здоров'я, Освіти і

Соціального забезпечення США. Частково в результаті заворушень кінця 1960-х років багато політиків вжили рішучіші заходи з метою припинення дискримінації темношкірих де-факто.

Завдяки політиці «позитивних дій», на поч. 1970-х рр. кількість афроамериканських студентів у вищих навчальних закладах США значно зросла. Проте серед темношкірого населення, що становило 12% жителів країни, лікарів було лише 2,2%, а студентів-медиків — 2,8%. З метою виправлення такої ситуації були вдосконалені правила прийому до вищих навчальних закладів медичного спрямування. Так, у Медичній школі Каліфорнійського університету в місті Девіс 16% місць були зарезервовані для представників етнічних меншин США, переважно афроамериканців⁵⁰.

Після адміністрації Р. Ніксона просування в політиці «позитивних дій» стали менш помітними. Протягом короткого терміну президентства Д. Форда «позитивні дії» відійшли на задній план. Рівні права продовжували бути важливим аспектом для багатьох американців, хоча світ змінювався, і з'являлися нові проблеми. Тому «позитивні дії» та дискримінація розглядалися як проблеми минулого⁵¹.

Проте, майже через 10 років, наприкінці 1970-х років у США виникає феномен «реверсивної дискримінації». 1978 року її уособленням стала судова справа Алана Беккі (Bakke case)⁵². Алану Беккі, білому абітурієнту, протягом двох років відмовляли у вступі до медичного навчального закладу, який водночас приймав на навчання гірше підготовлених і менш кваліфікованих претендентів — представників кольорового населення Америки. Верховний суд США скасував несправедливу з погляду позивача систему квотування, яка була введена федеральним законом про «позитивну дію», оскільки визнав таку програму дискримінаційною по відношенню до білого претендента. Однак у рамках того ж самого розгляду Верховний суд визнав політику «позитивної дії» такою, що не суперечить Конституції США. Таке рішення спричинило різкий спалах критики практики «позитивної дії» з боку білої більшості.

У політичному аспекті основна полеміка розгорнулася між консерваторами та лібералами. Консерватори обурювалися фактом утиску прав білих громадян та доступом до вершин американського суспільства людей, що не мають відповідної кваліфікації. Квотування і преференції, які встановлювалися й діяли в університетах протягом більше десяти років, стали предметом відторгнення й ненависті.

Однак ліберали захищали нові досягнення в площині громадянських прав в інтересах меншин. Вони наголошували на тому, що темношкіре населення США страждало протягом 375 років: 245 років тривало рабство, потім 100 років — легальна дискримінація, зрештою, 30 років йшла

важка боротьба за права. Ліберали відзначали, що лінчування афроамериканців існувало до 60-х років ХХ століття включно і що расизм у наданні робочих місць, доступі до житла та освітніх можливостей існував і надалі. Ліберали погоджувалися з поглядом консерваторів, що незважаючи на те, що представники етнічних меншин займають робочі місця білих, у питаннях оплати праці, соціального статусу та престижу білі продовжують залишатися на більш високих позиціях.

Особливо яскравою стала справа «Вігант» (Wygant) 1986 року⁵³, коли афроамериканські працівники в рамках скорочення робочих місць на одному з підприємств зберегли свої робочі місця, а білі працівники, більш підготовлені і кваліфіковані, були звільнені. Інший приклад — справа 1987 року під назвою «Рай» (Paradise). В історично расистській Алабамі Департамент громадської безпеки протягом 12 років не виконував судові рішення про надання темношкірим робочих місць. Складність судових справ і практики реалізації закону про «позитивну дію» в кожному конкретному випадку розколола суддів Верховного суду на два табори. Зокрема, в справі Алана Беккі голосування було лише 5:4 на його користь.

Поворотним пунктом у суперечках навколо політики «позитивної дії» став 2003 рік, коли увага американської громадськості була прикута до Мічиганського університету. У 2000 і 2001 рр. відбулося два судових процеси на федеральному рівні щодо Мічигану. Перший — з приводу прийому в бакалаврат (випадок був названий «Гратц проти Боллінджера» — *Gratz v. Bollinger*)⁵⁴; другий мав відношення до Факультету права («Груттер проти Боллінджера» — *Grutter v. Bollinger*)⁵⁵. Верховний суд голосуванням 5:4 підтримав політику Факультету права університету Мічигану у формулюванні його твердження про те, що расова приналежність є одним з багатьох факторів, які повинні брати до уваги коледжі, набираючи студентів для навчання, тобто підтримав принципи «позитивної дії». У випадку ж з бакалаврською програмою Суд проголосував 6:3, зазначивши, що правило університету при рейтингуванні студентів, коли додаються додаткові бали представникам расових та етнічних груп, повинна бути переглянута. Тим самим Верховний суд США продемонстрував, що в подальшому «позитивна дія» не буде залишатися незмінною. Водночас Суд зазначив, що треба брати до уваги потребу в індивідуальному підході, який є вагомим при завершенні навчання (наприклад, на Факультеті права) і не має великого значення у вступі на бакалаврат. Тобто, якщо студент, представник меншини, «дістався» Факультету права, то йому буде надано перевагу, але до надходження в Школу права студенту необхідно вчитися ще як мінімум чотири роки, якщо він до цього зможе вступити до університету й отримати ступінь бакалавра.

В умовах бурхливого розвитку США та перетворення країни на наддержаву виникла необхідність наблизитись до розв'язання низки внутрішніх проблем, однією з яких була складна ситуація, пов'язана з особливостями расової та етнічної строкатості країни. В сер. ХХ ст. американським урядом було обрано новий курс, що отримав назву політики «позитивної дії». Складність, суперечливість та багатогранність расових взаємовідносин у США зумовили активну наукову та суспільну дискусію щодо політики «позитивної дії», поступове її поглиблення та орієнтування саме на кольорове населення Сполучених Штатів. Реалізована вже у др. пол. ХХ ст., вона являє собою комплекс державних заходів, спрямованих на розв'язання внутрішніх суспільно-політичних проблем, пов'язаних насамперед із афроамериканською громадою. Вироблена для етнічних груп система квот дозволила темношкірому населенню Америки отримати доступ до високоякісної освіти, високооплачуваної роботи та престижних посад. Тому якісне покращення суспільно-політичного становища афроамериканців у др. пол. ХХ — на поч. ХХІ ст. зумовлюється не лише загальним розвитком США, але й засвідчує результативність впроваджуваних політикою «позитивних дій» заходів.

¹ Lowery Wesley. Even before Michael Brown's slaying in Ferguson, racial question shung over police [Electronic recourse]. *The Washington Post*. 29.08.2014. URL: <https://goo.gl/Qwtt5p> (Last accessed: 01.2018).

² Stolberg Sheryl Gay. Baltimore's Streets Fill With Civilians and National Guard Troops. *The New York Times*. 28.04.2015. URL: <https://goo.gl/omjMsV> (Січень, 2018); Fausset Richard, Blinder Alan. What We Know About the Details of the Police Shooting in Charlotte. *The New York Times*. 25.09.2016. URL: <https://goo.gl/GNJYYs> (Last accessed: 03.2018).

³ Becker Amanda, Jeff Mason. Trump blames 'both sides' for Virginia violence as many Republicans balk. *Reuters*. 19.08.2017. URL: <https://goo.gl/Yuxi93> (Last accessed: 01.2018).

⁴ Thrush Glenn, Haberman, Maggie. Trump Gives White Supremacists an Unequivocal Boost. *New York Times*. 15.08.2017. Archived from the original on August 17, 2017. URL: <https://goo.gl/6H8SaK> (Last accessed: 04.2018).

⁵ Franchi V. The racialization of affirmative action in organizational discourses: A case study of symbolic racism. URL: <http://sowiport.gesis.org/search/id/csa-assia-218573> (Last accessed: 11.2017); Gabriel P.E., Schmitz S. Gender differences in occupational distributions among workers. URL: <http://www.bls.gov/opub/mlr/2007/06/art2full.pdf> (Last accessed: 11.2017); Brunner Barry. Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action. URL: <http://www.infoplease.com/spot/affirmative1.html> (Last accessed: 01.2017).

⁶ Baer Judith. Reverse Discrimination: The Dangers of Hardened Categories. San Francisco: Law&PolicyQuarterly, 1982. 71 p. Hasmath Reza. The education of ethnic minorities. Burbank: Ethnic and Racial Studies, 2011. 84 p. Heriot Gail. Affirmative Action Backfires. *Wall Street Journal*. 2007. URL: <http://aclu.procon.org/view.answers.php?questionID=000697> (Last accessed: 01.2018).

⁷ Ильинская С.Г. Терпимость и укрепление этнического сознания. Москва: Полис, 2003. 30 с.; Крусс В.И. Дискриминация и дифференцированный подход к обладателям

прав и свобод. Москва: Государство и право, 2005. 31 с.; Гулина О.Р. Право на равенство: российское законодательство и международные стандарты. Москва: Правовая политика и правовая жизнь, 2005. 129 с.; Малахов В.С. Зачем России мультикультурализм? URL: www.antropotok.archipelag.ru/text/a062.htm (Last accessed: 01.2018).

⁸ Николаев Б.В. Правовое противодействие расовой дискриминации в системе высшего образования в США. *Известия ППТУ*, 2012; Беспалова А.Г. Позитивная дискриминация в международном праве. Москва: Российский юридический журнал, 2017.

⁹ Каменкова Л., Мурашко Л. Позитивная дискриминация: понятие, содержание, эволюция. *Журнал международного права и международных отношений*. Минск. 2006. № 2.

¹⁰ Віднянський С.В. Сполучені Штати Америки. Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наукова думка. Т. 9. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Spolucheni_S (дата звернення: 05.2018).

¹¹ Фукуяма, Фрэнсис. Конец истории и последний человек. Москва: АСТ, 2007. 588 с.

¹² Affirmative Action. Oxford Dictionaries. *Oxford University Press*. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/affirmative_action (Last accessed: 05.2018).

¹³ Henry Louis Gates. Jr. The Truth Behind '40 Acres and a Mule'. *The Root*. 01.07.2013. URL: <https://goo.gl/Mz4hS3> (Last accessed: 01.2018).

¹⁴ B. H. Liddell Hart. Letterby W.T. Sherman to John Sherman, August 1865. Sherman: Soldier, Realist, American. NewYork: Dodd, Meadand Co, 1929. P. 406.

¹⁵ Order by the Commander of the Military Division of the Mississippi. SPECIAL FIELD ORDERS, No. 15. URL: <http://www.freedmen.umd.edu/sfo15.htm>

¹⁶ Foner Eric. Reconstruction: America's Unfinished Revolution. Harperand Row, 1988. P. 80.

¹⁷ Ibidem. P. 84

¹⁸ Henry Louis Gates Jr. The Truth Behind '40 Acres and a Mule'. URL: <https://goo.gl/Mz4hS3>

¹⁹ Joel A. Rogers. What Are We, Negroes or Americans? *The Messenger*. 1926. Vol. 8. No. 8; *The Negro in Europe*, *The American Mercury*, 1930; *World's Greatest Men of African Descent*. NewYork: J. A. Rogers Publications, 1931; *100 Amazing Facts about the Negro with Complete Proof. A Short Cutt ot heWorld History of the Negro*. New York: J. A. Rogers Publications, 1934; *The Negro in European History, Opportunity*, 1930. Vol. 8, No. 6; *World's Greatest Men and Women of African Descent*. New York: J. A. RogersPublications, 1935.

²⁰ *100 Amazing Facts about the Negro with Complete Proof. A Short Cutt ot he World History of the Negro*. NewYork: J. A. RogersPublications, 1934.

²¹ National Labor Relation Act. URL: <https://www.nlrb.gov/resources/national-labor-relations-act-nlra>

²² Brunner Barry. *Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action*.

²³ Steven, M. Teles. *The Rise of the Conservative Legal Movement: The Battle for Control of the Law*. Hartford: Princeton University Press, 2010. 235 p.

²⁴ Stokes G. The problem with affirmative action. URL: <https://goo.gl/QtfAL1> (Last accessed: 02.2018).

²⁵ Terry H. Anderson. *Pursuit of Fairness. A History of Affirmative Action*. New York: Oxford University Press. 2004. P. 320.

²⁶ Katznelson I. *When Affirmative Action Was White: An Untold Story of Racial Inequality in Twentieht-Century America*. New York, 2005. P. 54.

²⁷ Executive Order 9808 — Establishing the President's Committee on Civil Rights. December 5, 1946. URL: Mode of access: <https://goo.gl/C8rjrE> (Last accessed: 02.2018).

²⁸ Records of the President's Committee on Civil Rights. Record Group 220 Dates: 1941–1947. Bulk Date Span: 1946–1947. URL: <https://www.trumanlibrary.org/hstpape/pcr.htm> (Last accessed: 02.2018).

²⁹ Ibidem.

³⁰ Address Before the National Association for the Advancement of Colored People. URL: <https://goo.gl/acRw7u> (Last accessed: 02.2018).

³¹ Ibidem.

³² Brunner Barry. Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action. URL: <http://www.infoplease.com/spot/affirmative1.html>.

³³ Terry H. Anderson. Pursuit of Fairness. A History of Affirmative Action. New York: Oxford University Press, 2004 pp. 169.

³⁴ Barry B. Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action. URL: <http://www.infoplease.com/spot/affirmative1.html>.

³⁵ Military Selective Service Act. URL: <https://goo.gl/NY8QHk>.

³⁶ Executive Order 9981. URL: <https://www.trumanlibrary.org/9981.htm> (Last accessed: 02.2018).

³⁷ Executive Order 9980. URL: <https://goo.gl/sAiX7V> (Last accessed: 02.2018).

³⁸ Executive Order 103108. URL: <https://goo.gl/mdsvB> (Last accessed: 02.2018).

³⁹ Eisenhower 1952 nomination acceptance speech. URL: <https://goo.gl/hS6fXz> (Last accessed: 02.2018).

⁴⁰ Stokes G. The problem with affirmative action. P. 119.

⁴¹ Executive Order 10925. URL: <https://goo.gl/Peq61c> (Last accessed: 02.2018).

⁴² Executive Order 11114. URL: <https://goo.gl/X7oLXJ> (Last accessed: 02.2018).

⁴³ Brunner Barry. Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action. URL: <http://www.infoplease.com/spot/affirmative1.html>.

⁴⁴ Civil Rights Act of 1964. URL: <https://goo.gl/Rn6c89> (Last accessed: 02.2018).

⁴⁵ Johnson Joe. Should affirmative action policies, which give preferential treatment base don minority status, be eliminated? *Social Science Research*. 2011. 44 p.

⁴⁶ Executive Order 11246 — Equal Employment Opportunity. URL: https://www.dol.gov/ofccp/regs/compliance/ca_11246.htm (Last accessed: 02.2018).

⁴⁷ Executive Order 11365 Establishing a National Advisory Commission on Civil Disorders. URL: <https://goo.gl/N2pu5a> (Last accessed: 02.2018).

⁴⁸ The Philadelphia Plan (1967-). URL: <http://www.blackpast.org/aah/philadelphia-plan-1967> (Last accessed: 02.2018).

⁴⁹ Plummer Robert. Black Brazil Seeks a Better Future. URL: <https://goo.gl/hMTTdP> (Last accessed: 02.2018).

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Rubinfeld J. Affirmative Action. Davenport. *The Yale Law Journal*. 1997. Vol. 107. No. 2. P. 427–472.

⁵² Regents of Univ. of California v. Bakke, 438 U.S. 265 (1978). URL: Mode of access: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/> (Last accessed: 02.2018).

⁵³ Wygant v. Jackson Bd. Of Educ., 476 U.S. 267 (1986). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/267/case.html> (Last accessed: 02.2018).

⁵⁴ Gratz v. Bollinger, 539 U.S. 244 (2003). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/244/case.html> (Last accessed: 02.2018).

⁵⁵ Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/306/case.html> (Last accessed: 02.2018).

REFERENCES

1. *Address Before the National Association for the Advancement of Colored People*. Retrieved from: <https://goo.gl/acRw7u> [in English].
2. Affirmative Action. Oxford Dictionaries. *Oxford University Press*. Retrieved from https://en.oxforddictionaries.com/definition/affirmative_action [in English].
3. Anderson, T. (2004). *Pursuit of Fairness. A History of Affirmative Action*. New York: Oxford University Press [in English].
4. Baer, J. (1982). *Reverse Discrimination: The Dangers of Hardened Categories*. San Francisco: Law&Policy Quarterly [in English].
5. Becker, A., Jeff, M. (2017). *Trump blames 'both sides' for Virginia violence as many Republicans balk*. Retrieved from <https://goo.gl/Yuxi93> [in English].
6. Bespalova, A.H. (2017). *Pozityvnaia diskryminatsiia v mezhdunarodnom prave*. Moskva: Rossyiskyi yurydicheskyi zhurnal [in Russian].
7. Brunner, B. *Affirmative Action History: A History and Timeline of Affirmative Action*. Retrieved from <http://www.infoplease.com/spot/affirmative1.html> [in English].
8. *Civil Rights Act of 1964*. Retrieved from <https://goo.gl/Rn6c89> [in English].
9. *Eisenhower 1952 nomination acceptance speech*. Retrieved from <https://goo.gl/hS6fXz> [in English].
10. *Executive Order 103108*. Retrieved from <https://goo.gl/mdesvB> [in English].
11. *Executive Order 10925*. Retrieved from <https://goo.gl/Peq61c> [in English].
12. *Executive Order 11114*. Retrieved from <https://goo.gl/X7oLXJ> [in English].
13. *Executive Order 11246 — Equal Employment Opportunity*. Retrieved from https://www.dol.gov/ofccp/regs/compliance/ca_11246.htm [in English].
14. *Executive Order 11365 Establishing a National Advisory Commission on Civil Disorders*. Retrieved from <https://goo.gl/N2pu5a> [in English].
15. *Executive Order 9808 — Establishing the President's Committee on Civil Rights. December 5, 1946*. Retrieved from <https://goo.gl/C8rjrE> [in English].
16. *Executive Order 9980*. Retrieved from <https://goo.gl/sAiX7V> [in English].
17. *Executive Order 9981*. Retrieved from <https://www.trumanlibrary.org/9981.htm> [in English].
18. Fausset, R., & Blinder, A. (2016). *What We Know About the Details of the Police Shooting in Charlotte* [Electronic resource]. *The New York Times*. Retrieved from <https://goo.gl/GNJYYs> [in English].
19. Foner, E. (1988). *Reconstruction: America's Unfinished Revolution*. New York: Harper and Row [in English].
20. Franchi, V. (2011). *The radicalization of affirmative action in organizational discourses: A case study of symbolic racism*. Retrieved from <http://sowiport.gesis.org/search/id/csa-assia-218573> [in English].
21. Fukuiama, F. (2007). *Konets ystoryy y poslednyi chelovek*. Moskva: AST [in Russian].
22. Gabriel, P.E., Schmitz, S. (2008). *Gender differences in occupational distributions among workers*. Retrieved from <http://www.bls.gov/opub/mlr/2007/06/art2full.pdf> [in English].
23. *Gratz v. Bollinger, 539 U.S. 244*. (2003). Retrieved from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/244/case.html> [in English].
24. *Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306*. (2003). Retrieved from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/306/case.html> [in English].
25. Hasmath, R. (2011) *The education of ethnic minorities*. Burbank: Ethnic and Racial Studies [in English].

26. Henry Louis Gates, Jr. (2013). *The Truth Behind '40 Acres and a Mule'*. Retrieved from <https://goo.gl/Mz4hS3> [in English].
27. Heriot, G. (2007). Affirmative Action Backfires. *Wall Street Journal*. Retrieved from <http://aclu.procon.org/view.answers.php?questionID=000697> [in English].
28. Hulyna, O.R. (2005). *Pravo na ravenstvo: rossiyskoe zakonodatelstvo y mezhdunarodnye standarty*. Moskva: Pravovaia polytyka y pravovaia zhyzn [in Russian].
29. Johnson, J. (2011). *Should affirmative action policies, which give preferential treatment base donminority status, be eliminated?* New York: Social Science Research [in English].
30. Kamenkova, L., & Murashko, L. (2006). Pozytyvnaia dyskrymynatsyia: poniatye, sodержanye, evoliutsyia. *Zhurnal mezhdunarodnoho prava y mezhdunarodnykh otnoshenyi*, 2 [in Russian].
31. Katznelson, I. (2005). *When Affirmative Action Was White: An Untold Story of Racial Inequality in Twentieth-Century America*. New York [in English].
32. Kruss, V.Y. (2005). *Dyskrymynatsyia y dyfferentsyrovannyi podkhod k obladateliu prav y svobod*. Moskva: Hosudarstvo y pravo [in Russian].
33. Liddell Hart, B.H. (1929). Letter by W.T. Sherman to John Sherman, August 1865. Sherman: Soldier, Realist, American. New York: Dodd [in English].
34. Lowery, W. (2014). Even before Michael Brown's slaying in Ferguson, racial question shung over police. *The Washington Post*. Retrieved from <https://goo.gl/Qwtt5p> [in English].
35. Malakhov, V.S. (2010). *Zachem Rossyy multiplykulturalyzm?* Retrieved from www.antropotok.archipelag.ru/text/a062.htm [in Russian].
36. *Military Selective Service Act*. Retrieved from <https://goo.gl/NY8QHk> [in English].
37. *National Labor Relation Act*. Retrieved from <https://www.nlrb.gov/resources/national-labor-relations-act-nlra> [in English].
38. Nykolaev, B.V. (2012). Pravovoe protyvodeistviye rasovoi dyskrymynatsyy v systeme vyssheho obrazovaniya v SShA. *Yzvestyia PHPU* [in Russian].
39. *Order by the Commander of the Military Division of the Mississippi. SPECIAL FIELD ORDERS, No. 15*. Retrieved from <http://www.freedmen.umd.edu/sfo15.htm> [in English].
40. Plummer, R. (2006). *Black Brazil Seeks a Better Future*. Retrieved from <https://goo.gl/hMTTdP> [in English].
41. *Records of the President's Committee on Civil Rights. Record Group 220 Dates: 1941-1947. Bulk Date Span: 1946-1947*. Retrieved from <https://www.trumanlibrary.org/hstpaper/pccr.htm> [in English].
42. *Regents of Univ. of California v. Bakke*, 438 U.S. 265 (1978). Retrieved from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/> [in English].
43. Rogers, J.A. (1934). *100 Amazing Facts about the Negro with Complete Proof. A Short Cutt ot he World History of the Negro*. New York: J. A. Rogers Publications [in English].
44. Rogers, J.A. (1935). *World's Greatest Men and Women of African Descent*. New York: J.A. Rogers Publications [in English].
45. Rubinfeld J. (1997). Affirmative Action. Davenport. *The Yale Law Journal*, 2, 427-472 [in English].
46. Stokes, G. (2014). *The problem with affirmative action*. Retrieved from <https://goo.gl/QtfAL1> [in English].
47. Stolberg, Sh.G. (2015). Baltimore's Streets Fill With Civilians and National Guard Troops. *The New York Times*. Retrieved from <https://goo.gl/omjMsV> [in English].
48. *The Philadelphia Plan (1967)*. Retrieved from <http://www.blackpast.org/aah/philadelphia-plan-1967> [in English].

49. Thrush, G., & Haberman, M. (2017). Trump Gives White Supremacists an Unequivocal Boost. *New York Times*. Archived from the original on August 17, 2017. Retrieved from <https://goo.gl/6H8SaK> [in English].

50. Teles, S. (2010). *The Rise of the Conservative Legal Movement: The Battle for Control of the Law*. Hartford: Princeton University Press [in English].

51. Vidnyanskyj, S.V. (2013). Spolucheni Shtaty Ameryky [United States of America]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 9). Kyiv: Naukova dumka Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Spolucheni_S [in Ukrainian].

52. *Wygant v. Jackson Bd. Of Educ.*, 476 U.S. 267 (1986). Retrieved from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/267/case.html> [in English].

53. Ylynskaia, S.H. (2003). *Terpymost y ukreplenye etnycheskoho soznanyia*. Moskva: Polys [in Russian].